

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

به نام خداوند بخشاینده مهربان

نماز مسافر

قال رسول الله ' :

«إني تاركٌ فيكم الثقلين: كتاب الله وعترتي أهل بيتي ما إن تمسكتن بهما لن تضلوا أبداً، وإنيهما لن يفترقا حتى يردا عليّ الحوض» >

پیامبر اکرم ' می فرماید:

من دو [چیز] گرانسنگ در میان شما بر جای می‌گذارم، کتاب خدا و خاندانم، اهل بیتم، تا زمانی که به این دو تمسک جوئید، هرگز گمراه نخواهید شد و بدرستی که این دو هیچگاه از هم جدا نمی‌شوند تا در کنار حوض [کوثر] بر من وارد شوند.

صحیح مسلم: ج7: 122، سنن الدارمی: ج2:

432، مسند أحمد: ج3: 14، 17، 26 و ج4:

371 و ج5: 182، 189. مستدرک الحاکم: ج3:

109، 148، 533 و جزآن >

در مکتب اهل بیت [^] - 30

نماز مسافر

گروه پژوهش و پاسخ به شبهات

مترجم:

حسین علی عربی

مجمع جهانی اهل بیت [^]

■ در مکتب اهل بیت [^] - 30

● نماز مسافر

تألیف: گروه پژوهش (عبدالکریم البهبهانی)

ترجمه: حسین علی عربی

تهیه کننده: معاونت فرهنگی ، اداره ترجمه

ویراستاری:

بازنگری: عبدالله آل محمود

صفحه آرایی: نبیل یعقوبی

غلط گیری: آمنه بعاج

طرح جلد: حسین صمدی

ناشر: مجمع جهانی اهل بیت [^] ، مرکز چاپ و نشر

نوبت چاپ: اول

چاپخانه: مجاب

سال نشر: فروردین 1390 ه.ش

تیراژ: 3000 جلد

شابک دوره‌ای: 978.964.529.270.4

ISBN:978-964-529-300-8

info@ahl-ul-bayt.org

www.ahl-ul-bayt.org

حرف اول

در عصر کنونی، که عصر نبرد فرهنگ هاست، هر مکتبی که بتواند با بهره‌گیری از شیوه‌های مؤثر تبلیغ، به نشر ایده‌های خود پردازد، در این عرصه پیشتاز خواهد بود و براندیشه‌ی جهانیان اثر خواهد گذاشت.

پس از پیروزی انقلاب اسلامی در ایران، نگاه جهانیان یک بار دیگر به اسلام و فرهنگ تشیع و مکتب اهل بیت [^] معطوف شد، دشمنان برای شکستن این قدرت فکری و معنوی و دوستان و هواداران برای الهام‌گیری و پیروی از الگوهای حرکت انقلابی و فرهنگی، به ام‌القرای این فرهنگ ناب و تاریخ ساز چشم دوختند. مجمع جهانی اهل بیت [^] با درک ضرورت همبستگی و همفکری و همکاری پیروان خاندان عصمت و در راستای ایجاد رابطه‌ی فعال با شیعیان جهان و بکارگیری نیروی عظیم و کارآمد و خلاق شیعیان و اندیشمندان مذهب جعفری گام در این میدان نهاد، تا از طریق برگزاری همایش‌ها و نشر کتب و ترجمه‌ی آثار و اطلاع‌رسانی در حوزه‌ی

..... نماز مسافر

تفکر شیعی به گسترش فرهنگ اهل بیت [^] و اسلام ناب محمدی
بپردازد. خدا را سپاس که با هدایت های ویژه مقام معظم رهبری
حضرت آیت الله خامنه‌ای «مد ظله» در این میدان حساس و فرهنگ
ساز، گام‌های مهمی برداشته شده و امیداست در آینده، این حرکت
نورانی و اصیل، هرچه پویاتر و بالنده‌تر شود و جهان امروز و بشریت
تشنه به معارف زلال قرآن و عترت، بیشتر از چشمه سار این معنویت
مکتبی و مکتب عرفانی و اسلام ولایی بهره‌مند و سیراب گردد.

براین باوریم که عرضی درست و کارشناسانه و منطقی و استوار
فرهنگ اهل بیت [^]، می‌تواند جلوه‌های ماندگار میراث خاندان
رسالت و پرچمداران بیداری و حرکت و معنویت را در معرض دید
جهانیان قرار دهد و دنیای خسته از جهالت مدرن و خودکامگی
جهان‌خواران و فرهنگ‌های ضد اخلاق و انسانیت را در آستانه‌ی «عصر
ظهور»، تشنه‌ی حکومت جهانی امام عصر \times بسازد.

از این رو، از آثار تحقیقی و تلاش علمی محققان و نویسندگان در
این مسیر استقبال می‌کنیم و خود را خدمتگزار مؤلفان و مترجمانی
می‌دانیم که در نشر این فرهنگ متعالی، تلاش می‌کنند.

* * *

خرسندیم که در نوبتی دیگر، یکی از محصولات پژوهشی مجمع
جهانی اهل بیت [^]، با عنوان مجموعه‌ی «فی رحاب اهل البیت [^]»
که حاصل زحمات محققین ارزشمند این نهاد مقدس می‌باشد و با همت
و تلاش، خامه‌ی یرتوان مترجمین گرامی به فارسی برگردانده شده

..... نماز مسافر

است را تقدیم شما عزیزان کنیم و برای مؤلفین و مترجمین گرانقدر،
آرزوی توفیق داشته باشیم.

در همین جا، از همه ی دوستان عزیز و همکاران صادق در اداره ی
ترجمه که در فراهم آوردن این اثر، کوشش کردند، صمیمانه تقدیر می شود.
باشد که این گام کوچک، در میدان جهاد فرهنگی، مورد رضای صاحب
ولایت قرارگیرد.

معاونت فرهنگی

مجمع جهانی اهل بیت [^]

نماز در مسافرت

از جمله مسائلی که در مورد آن، میان مدرسه اهل بیت X و مدرسه اهل سنت اختلاف است، مساله نماز در سفر است. مذهب اهل بیت X حکم به وجوب شکسته خواندن نمازهای چهار رکعتی برای مسافر نموده‌اند و این وجوب، وجوب تعینی است. مذهب حنفی‌ها از اهل سنت این نظریه را پذیرفته‌اند، ولی مذهب حنبلی‌ها، مالکی‌ها و شافعی‌ها با آن مخالف هستند و گفته‌اند:

شکسته خواندن نمازهای چهار رکعتی در سفر واجب نیست، بلکه جایز است، و مکلف در سفر، بین شکسته خواندن و تمام خواندن نمازهای چهار رکعتی محیّر است. آنگاه بین آنها نیز اختلاف پیش آمده و جمعی قائل شده‌اند که شکسته خواندن افضل است و برخی دیگر معتقدند که تمام خواندن افضل است.⁽¹⁾

و تنها نقطه مشترک بین همه مسلمانان، مساله مشروعیت شکسته خواندن نماز چهار رکعتی در سفر است. علامه حلی فرموده است:
«اگر کسی، جواز شکسته خواندن نماز در سفر را منکر شود، کافر

1. بدایة المجتهد، ابن رشد قرطبی: ج 1، ص 235، کتاب الصلاة، الفصل الاول في التصر، چاپ دار المعرفة.

..... نماز مسافر

(1) شده است.

و جزیری می‌گوید: «همه امت بر مشروعیت شکسته بودن نماز در سفر اجماع دارند».⁽²⁾

برای این که حقیقت این مسأله برای ما روشن شود، ناچاریم این مسأله را ابتدا بر قرآن و سپس بر سنت شریف نبوی عرضه نماییم.

نماز مسافر در قرآن

قرآن کریم در سوره نساء به این مسأله پرداخته و می‌فرماید:
{وَإِذَا ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلَاةِ إِنْ خِفْتُمْ أَنْ يَفْتِنَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنَّ الْكَافِرِينَ كَانُوا لَكُمْ عَدُوًّا مُّبِينًا} ⁽³⁾
هنگامی که در زمین سفر می‌کنید گناهی بر شما نیست که نماز را کوتاه کنید اگر از فتنه (و خطر) کافران بترسید، زیرا کافران، برای شما دشمن آشکاری هستند قبل از آنکه به بررسی فقهی مسأله در پرتو آیه بپردازیم، لازم است به دو نکته توجه نماییم:

1. اثبات کنیم که حکم این مسأله برای هر سفری عمومیت دارد

کلمه «ضَرَبَ» که در آیه آمده است، کنایه از سفر است و هر چند که از اطلاق کلمه «ضرب» استفاده می‌شود که مراد هر سفری است،

1. تذكرة الفقهاء: ج 4، ص 349، صلاة الجماعة، الفصل الثاني في صلاة السفر.
2. الفقه على المذاهب الاربعه: ج 1، ص 608، كتاب الصلاة، باب دليل حكم قصر الصلاة.
3. نساء: (4)، 101.

..... نماز مسافر

ولی از ذیل آیه استفاده می‌شود که منظور سفر خاصی است و آن سفر، برای جهاد است، چون می‌فرماید:

{إِنْ خِفْتُمْ أَنْ يُفْتِنَكُمْ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنَّ الْكَافِرِينَ كَانُوا لَكُمْ عَدُوًّا مُّبِينًا} (1)

این عبارت با سفر برای جهاد تناسب دارد، ولی اجماع مسلمین بر شکسته خواندن نماز در همه سفرهای شرعی منعقد است. افرادی هم هستند که این حکم را مخصوص سفرهای حج، جهاد و یا عمره می‌دانند. این قول به ابن مسعود نسبت داده شده و فقهای ظاهریه (2) هم بدان معتقدند. قول ضعیفی هم به عایشه نسبت داده شده است که می‌گوید: شکسته خواندن جایز نیست، مگر در حال ترس که آن هم جهاد است. (3)

ولی فخر رازی به این استدلال چنین پاسخ گفته است:
(«حکم، مقید به ذیل آیه نیست که ظاهرش دلالت بر اختصاص به سفر جهاد داشته باشد. حرف (ان) و (اذا) شرطیه، این مطلب را می‌رسانند که اگر شرط حاصل شد، مشروط هم حاصل می‌شود، ولی این را نمی‌رساند که اگر شرط حاصل نشد مشروط هم حاصل نشود».)
در این صورت می‌گوییم عبارت {إِنْ خِفْتُمْ} اقتضای این را دارد که اگر خوف وجود داشت شکسته خواندن هم جایز است، ولی اقتضا ندارد که اگر خوف نبود، شکسته خواندن نماز هم جایز نباشد. پس با

1. نساء: (4)، 101.

2. المحلی، لاین حزم: ج 4، ص 268، صلاة المسافر.

3. بداية المجتهد، القرطبی: ج 1، ص 234، كتاب الصلاة الفصل الاول في القصر.

..... نماز مسافر

توجه به این استدلال، آیه نسبت به زمانی که امنیت وجود داشته باشد نفیاً و اثباتاً نسبت به شکسته خواندن نماز ساکت است و ثابت کردن جواز (شکسته خواندن نماز) در حال امنیت به وسیله خبر واحد، ثابت کردن حکمی است که قرآن از آن ساکت بود، و این ممتنع نیست، بلکه ممتنع، آن حکمی است که به وسیله خبر واحد ثابت شود و برخلاف قرآن باشد و ما چنین چیزی نمی‌گوییم.

و اگر سؤال شود:

اگر این حکم در حال امنیت و حال خوف ثابت است، پس فایده مقید ساختن آن به حال خوف چیست؟

در جواب می‌گوییم: «آیه در مورد غالب سفرهای پیامبر ' نازل شده است که اکثر آنها خالی از خوف دشمن نبوده‌اند و خدا هم این شرط را بیان داشته بخاطر اینکه این حالت بیشتر به وقوع می‌پیوسته است...»⁽¹⁾ و نتیجه این جواب، نفی دلالت ادوات شرط است بر مفهوم و حصر دلالت آنها بر منطوق کلام است.

پس آیه متعرض حالت جهاد است، و نسبت به بقیه‌ی حالات ساکت است؛ لذا سنت پیامبر ' حکم نماز مسافر را در غیر جهاد به حکم نماز مسافر در حال جهاد ملحق ساخته است. امین الاسلام طبرسی در مجمع البیان احتمال داده است:

«ذکر خوف در آیه، یک حالت عمومی و غالب را برای آنها در سفرهایشان ترسیم کرده است، چرا که آنها در عموم سفرها از دشمنان

1. تفسیر کبیر: ج 11، ص 22.

..... نماز مسافر

می‌ترسیدند و امثال این چیزها در قرآن کریم بسیار است»⁽¹⁾.

علامه طباطبایی پاسخ دیگری داده و فرموده است:

«آغاز تشریح شکسته خواندن نماز، هنگام ترس از فتنه بوده است و منافاتی ندارد که این تشریح در مرحله بعد تمام صورت‌های سفر شرعی را شامل شود، اگر چه با خوف همراه نباشد. پس قرآن کریم تنها قسمتی از این حکم را بیان داشته و سنت پیامبر ' آن را شامل همه‌ی صورت‌ها دانسته است»⁽²⁾.

2. اثبات مشروعیت شکسته خواندن نماز در سفر

این آیه، وظیفه‌ی بیان اصل مشروعیت شکسته خواندن در سفر را به عهده دارد و بدون شک این مقدار را آیه اثبات می‌کند و می‌فرماید: {فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلَاةِ} ⁽³⁾

تنها نکته‌ای که در میان مذاهب اسلامی مورد بحث است این است که آیا این شکسته خواندن در نماز واجب است یا جایز؟ و آیا مسافر مجبور است که حتماً شکسته بخواند و یا مخیر بین شکسته خواندن و تمام خواندن است؟ و به همان مقدار که نکته اول مسلم و مورد اتفاق همه

1. مجمع البیان: ج 3، ص 127، چاپ مؤسسه التاریخ الاسلامی.

2. تفسیر المیزان: ج 5، ص 63.

3. نساء: (4)، 101.

..... نماز مسافر

مسلمانان است، نکته دوم، محل بحث و مناقشه بین فقهای مذاهب مختلف است و علت و منشأ بحث هم این عبارت از آیه است که می‌فرماید:

{فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلَاةِ}

امثال این تعبیرها در قرآن کریم، هم برای موارد وجوب وارد شده است و هم برای موارد اباحه. از موارد وجوب، این آیه شریفه است که می‌فرماید:

{فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أَوْ اعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِمَا}

کسی که حج خانه خدا و یا عمره انجام می‌دهد، گناهی بر او نیست که بر آن دو طواف کند⁽¹⁾.

و از جمله موارد اباحه این آیه شریفه است که می‌فرماید:

{لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَأْكُلُوا جَمِيعًا أَوْ أَشْتَاتًا}

بر شما گناهی نیست که بطور دسته جمعی یا جداگانه غذا بخورید.⁽²⁾

همچنین آیه شریفه:

{لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَبْتَغُوا فَضْلًا مِّن رَّبِّكُمْ}

گناهی بر شما نیست که از فضل پروردگارتان طلب کنید.⁽³⁾

در این صورت عبارت: «لیس علیکم جناح» به تنهایی و فی نفسه، نه وجوب را اثبات می‌کند و نه اباحه را. وجوب و اباحه باید با ادله دیگر قرآنی یا نبوی ثابت شوند و بر این مطلب خبری از زراره و

1. بقره: (2)، 158.

2. نور: (24)، 61.

3. بقره: (2)، 198.

..... نماز مسافر

محمد بن مسلم دلالت دارد که از امام صادق × روایت نموده‌اند. آن دو از امام صادق × پرسیدند:

در مورد نماز در سفر چه می‌فرمایید؟ چگونه و چند رکعت است؟ فرمود: «خدای متعال می‌فرماید: {وَإِذَا ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلَاةِ}، پس شکسته خواندن در سفر، مثل تمام خواندن در وطن، واجب است» پرسیدند: خدا فرموده است: «لا جناح عليكم ان تقصروا من الصلاة» و نفرموده است: {إِفْعَلْ} انجام بده. پس چگونه مثل تمام خواندن، شکسته خواندن هم واجب شده است؟ حضرت فرمود: «آیا خدا در مورد صفا و مروه نمی‌فرماید: {فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أَوْ اعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِمَا}. آیا نمی‌بینید که طواف واجب است، چون خدای تعالی آن دو را در کتابش ذکر نموده و پیامبرش نیز آن دو را انجام داده است؟ شکسته خواندن نماز در سفر هم چیزی است که رسول خدا ' آن را انجام داده و خدا در کتاب آن را یادآور شده است.⁽¹⁾

این روایت برای پاسخ به کسی مناسب است که دلالت آیه را بر جواز شکسته خواندن نماز، قبول داشته باشد، نه وجوب آن را. مانند امام شافعی که به چهار آیه استشهاد نموده که در آن آیات، عبارت «جُنَاحٌ» در مواردی بکار رفته است که جواز را می‌رساند و سپس استدلال نموده است که آیه تقصیر، این را می‌رساند که شکسته خواندن جایز است نه

1. مجمع البیان: ج 3، ص 127، چاپ مؤسسه التأریخ الاسلامی.

..... نماز مسافر

واجب،⁽¹⁾ ولی به آیه: «نفی جناح در طواف» که در مورد طواف واجب حج است و امام صادق \times آن را متذکر شده، اشاره‌ای نمی‌کند.

این بحث از نظر قرآنی بود و اگر سؤال شود: معنی لغوی، بر جواز شکسته خواندن نماز کمک می‌کند و کمکی بر وجوب آن ندارد، حال بین این بحث لغوی و بین بحث قرآنی چگونه می‌توان به وجه جمعی رسید؟ جواب این سؤال را هم می‌توان از سخن علامه طباطبائی بدست آورد که می‌نویسد:

(مقام آیه شریفه، مقام تشریح حکم است و در آن صرف کشف از اینکه چنین حکمی هست، کافی است، و لازم نیست که در این مقام همه جهات و خصوصیات حکم بیان شود، همچنانکه نظیر این تعبیر را درباره روزه واجب آورده و فرموده است: {وَأَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَكُمْ}؛⁽²⁾ و اینکه روزه بگیرید برایتان بهتر است.⁽³⁾

گویا حکم وجوب، مرکب از دو مرتبه است: مرتبه نفی حرمت و مرتبه اثبات وجوب، و نفی گناه هر چند ناظر به مرتبه اول است، ولی اختصاص به آن ندارد. گاهی وجوب از دل خطاب برمی‌آید، ولی بخاطر هدف معینی، صراحتاً آن را اعلام ننموده است، لذا تنها به بیان مرتبه اول اکتفا نموده است. این معنی با مطلبی که زمخشری در تفسیر خود بیان داشته، هماهنگ است آنجا که می‌گوید:

1. الام: ج 1، ص 207، کتاب الصلاة باب صلاة المسافر، چاپ دارالفکر.

2. بقره: (2)، 184.

3. تفسیرالمیزان: ج 5، ص 63.

..... نماز مسافر

اگر بگویی با آیه شریفه: {فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا} چه می‌کنید؟ [خواهیم گفت]: گویا تمام خواندن نماز برای آنها عادی شده، به خاطر این که به فکرشان خطور نکند که در شکسته خواندن نماز نقصانی متوجه آنان است، لذا برای اطمینان خاطر آنها، گناه شکسته خواندن را از آنان منتفی دانسته و به آنان اطمینان داده است.⁽¹⁾

نماز مسافر در پرتو سنت پیامبر

از بحث‌های گذشته بعد قرآنی مسأله شکسته خواندن نماز در سفر روشن گردید.

کلمه «الاجناح» که در آیه تقصیر وارد شده است، در وجوب و گاهی در اباحه به کار رفته است، ولی در آیه شریفه به هر دو صورت قابل حمل است، لذا برای پی بردن به مقصود آیه لازم است در سنت پیامبر تحقیق کنیم.

وقتی از این زاویه وارد بحث می‌شویم، می‌بینیم که برای دلالت بر وجوب، روایات بسیاری وارد شده است که به بیان برخی از آنها می‌پردازیم:

1. ابن حنظله می‌گوید: از ابن عمر در مورد نماز در سفر سؤال کردم. گفت: دو رکعت بر طبق سنت پیامبر است. در لفظ بیهقی

1. الکاشف: ج 1، ص 558.

..... نماز مسافر

آمده است: شکسته خواندن نماز در سفر، سنتی است که رسول خدا ' آن را بنا کرده است.⁽¹⁾

2. عبدالله بن عمر گوید: رسول خدا ' در حالی نزد ما آمد که ما در گمراهی بودیم و به ما آموخت. از جمله چیزهایی که به ما آموخت این بود: خدای عزوجل به ما دستور داد که در سفر نماز را دو رکعتی بخوانیم.⁽²⁾

3. سلمان می‌گوید: نماز به صورت دو رکعت دو رکعت واجب شد، رسول خدا ' آن را در مکه خواند تا اینکه به مدینه رسیدند. در مدینه آن را آن گونه که خدا خواست خواند. به نماز در وطن دو رکعت افزوده شد، ولی نماز در سفر به حال خود باقی ماند.⁽³⁾

4. ابی هریره می‌گوید: ای مردم! خدا از زبان پیامبر شما نماز را در وطن چهار رکعتی و در سفر دو رکعتی واجب کرده است.⁽⁴⁾

5. ابن مسعود گوید: کسی که در سفر، نماز را چهار رکعت بخواند، نماز را باید اعاده کند.⁽⁵⁾

1. مسند احمد: ج 2، ص 160، ح 5191؛ مسند عبدالله بن عمر، ج مؤسسة التأریخ الاسلامی؛ سنن بیهقی: ج 3، ص 194، کتاب الصلاة ابواب صلاة المسافر، باب 765، ح 5388.

2. سنن نسائی: ج 1، ص 582، کتاب قصر الصلاة في السفر، ح 1892؛ تفسیر خازن: ج 1، ص 418، دارالکتب العلمیة؛ نیل الاوطار: ج 3، ص 204، ح 6.

3. طبرانی آن را در اوسط روایت نموده است همچنانکه در مجمع الزوائد: ج 2، ص 156 آمده است.

4. مسند احمد: ج 3، ص 115، ح 8947؛ مسند ابو هریره.

5. مجمع الزوائد: ج 2، ص 155.

..... نماز مسافر

6. انس بن مالک می‌گوید: با رسول خدا ' از مدینه به سوی مکه خارج شدیم. نماز را دو رکعتی می‌خواندیم تا زمانی که به مدینه برگشتیم.⁽¹⁾
7. عمر بن خطاب روایت می‌کند که پیامبر ' فرمود:
(نماز مسافر دو رکعت است تا این که پیش اهلش برگردد.⁽²⁾)
8. عمران بن حصین می‌گوید: هیچ سفری را با رسول خدا ' نرفتم، مگر آنکه نماز را دو رکعتی خواند تا وقتی که به وطن برگردد. با پیامبر ' به حج رفتم و همواره آن حضرت دو رکعت می‌خواند تا اینکه به مدینه برگشت، و در مکه هجده روز اقامت نمود و نماز نخواند مگر به صورت دو رکعتی و به اهل مکه فرمود شما نماز را چهار رکعت بخوانید، زیرا ما مسافر هستیم.⁽³⁾

1. صحیح بخاری: ج 2، ص 35، کتاب الصلاة باب التقصیر، ج دارالفکر، صحیح مسلم: ج 2، ص 145، کتاب الصلاة، باب صلاة المسافر و قصرها؛ مسند احمد: ج 40، ص 40، ح 12563؛ مسند انس بن مالک؛ سنن بیهقی: ج 3، ص 195، کتاب الصلاة، ابواب صلاة المسافر باب 766، ح 5389.

2. احکام القرآن: جصاص: ج 2، ص 318، باب صلاة المسافر.

3. سنن بیهقی: ج 3، ص 194، کتاب الصلاة، باب 765، باب رخصة القصر في كل سفر، ح 5387؛ احکام القرآن: جصاص: ج 2، ص 318، باب صلاة المسافر. از عمران با لفظ دیگری روایت شده است: رسول خدا(صلی الله علیه وآله) به هیچ سفری نرفت، مگر آنکه غیر از نماز مغرب را دو رکعتی خواند. این مطلب در مجمع الزوائد: ج 2، ص 155 آمده است و احمد و ابو داود آن را روایت کرده اند.

..... نماز مسافر

9. ابن عباس گوید: خدا نماز را از زبان پیامبرتان در وطن چهار رکعتی و در سفر دو رکعتی و در حالت خوف یک رکعتی واجب کرده است.

مسلم با لفظ دیگری این روایت را آورده و می‌گوید: خدای عزوجل از زبان پیامبرتان نماز را بر مسافر دو رکعت و بر مقیم (در وطن) چهار رکعت واجب کرده است⁽¹⁾.

10. عبدالله بن عمر می‌گوید:

رسول خدا ' هنگامی که از مدینه خارج می‌شد نماز را بیش از دو رکعت نمی‌خواند تا به آن برگردد. و در عبارت دیگری می‌گوید: در سفر همراه رسول خدا ' بودم و بر دو رکعت نمی‌افزود.⁽²⁾

1. صحیح مسلم: ج 2، ص 143، کتاب الصلاة، باب صلاة المسافر و قصرها؛ مسند احمد: ج 1، ص 585، ح 3322، مسند عبدالله ابن عباس؛ سنن ابن ماجه: ج 1، ص 339، باب تقصیر الصلاة في السفر، ح 1068؛ سنن نسائی: ج 1، ص 585، کتاب قصر الصلاة، 1899 و 1890؛ سنن بیهقی: ج 3، ص 193، کتاب الصلاة، ابواب صلاة المسافر، باب 765، ح 5383؛ احکام القرآن: جصاص: ج 2، ص 315 و 319، باب صلاة المسافر؛ المحلی، ابن حزم: ج 4، ص 271، صلاة المسافر. وی می‌گوید: آن را از طریق حذیفه و جابر بن زید بن ثابت و ابی هریره و ابن عمر نیز روایت نموده ایم که همه آنها از رسول خدا (صلی الله علیه وآله) روایت کرده اند و در نهایت صحت است. تفسیر قرطبی: ج 5، ص 352؛ تفسیر ابن جزی: ج 1، ص 155؛ زاد المعاد: ابن قیم، در حاشیه شرح زرقانی: ج 2، ص 221 و مجمع الزوائد: ج 2، ص 154 از طریق ابی هریره.

2. مسند احمد: ج 2، ص 137، ح 5023؛ مسند عبدالله بن عمر؛ سنن ابن ماجه: ج 1، ص 339، باب تقصیر الصلاة في السفر، ح 1065، سنن نسائی: ج 1، ص 589، کتاب قصر الصلاة في السفر، باب ترك التطوع في السفر، ح 1916، احکام القرآن: جصاص: ج

..... نماز مسافر

11. یعلی بن امیه می گوید:

به عمر بن خطاب گفتم: قرآن می فرماید: {لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلَاةِ}، یعنی شرطی که آیه برای شکسته خواندن نماز بیان نموده این است که مردم در حال خوف باشند و حال آنکه مردم الان در امنیت هستند؟ پس چرا در سفر، نماز را شکسته می خوانند؟! عمر گفت: من هم از چیزی که تو تعجب کرده‌ای تعجب کردم، و در این مورد از رسول خدا ' سؤال نمودم. فرمود: «صدقه‌ای است که خدا به شما داده است، پس صدقه‌اش را بپذیرید.»⁽¹⁾

12. از عمر روایت شده است:

به فرموده‌ی پیامبر ' نماز سفر، دو رکعتی است، و نماز جمعه و نماز عید دو رکعتی تمام است و شکسته نیست.⁽²⁾

13. از عایشه روایت شده است:

2، ص 318، باب صلاة السفر؛ زاد المعاد، در حاشیه شرح المواهب زرقانی: ج 62، ص 29 و این حدیث را صحیح دانسته است.

1. صحیح مسلم: ج 2، ص 143، کتاب الصلاة، باب صلاة المسافر و قصرها؛ سنن ابن داود: ج 1، ص 181؛ سنن ابن ماجه: ج 1، ص 329؛ سنن نسائی: ج 1، ص 583، کتاب قصر الصلاة، في السفر، ح 1891؛ سنن بیهقی: ج 3، ص 192 - 193. کتاب الصلاة، أبواب صلاة المسافر، باب 765، ح 5378 - 5379 و احکام القرآن جصاص: ج 2، ص 318، باب صلاة السفر؛ المحلی، ابن حزم: ج 4، ص 267 صلاة المسافر.

2. مسند احمد: ج 1، ص 62، ح 259؛ مسند عمر بن خطاب؛ سنن ابن ماجه: ج 1، ص 338؛ سنن نسائی: ج 1، ص 585؛ سنن بیهقی: ج 3، ص 282؛ احکام القرآن: جصاص: ج 2، ص 309؛ المحلی، ابن حزم: ج 4، ص 265.

..... نماز مسافر

در ابتدا نماز به صورت دو رکعت، دو رکعت برای سفر و حضر تشریح شده بود. بعدها به نماز حَضَرَ دو رکعت اضافه شد و نماز سفر به همان صورت دو رکعتی باقی ماند.

ابن حزم از طریق بخاری روایت کرده است:

نماز به صورت دو رکعتی تشریح شده بود، اما پس از هجرت، نمازهای چهار رکعتی تشریح شد و نماز در مسافرت به همان صورت اولیه باقی ماند.

احمد روایت کرده است: در ابتدا نمازها به غیر از نماز مغرب که سه رکعتی بود، به صورت دو رکعت، دو رکعت تشریح شده بود. بعدها نمازهای ظهر، عصر و عشاء به صورت چهار رکعتی در آمد، اما در سفر به همان صورت اولیه باقی ماند.⁽¹⁾

اینها برخی از احادیث و روایاتی بود که از پیامبر اکرم ' در مورد قصر نماز نقل گردیده است. آیا با وجود چنین احادیثی، می توان گفت که قصر نماز در سفر واجب نیست، بلکه مجاز است؟! اگر اتمام نماز در سفر جایز بود، پیامبر ' با قول یا فعل خود بدان اشاره می کرد و حداقل یک بار در عمر خودش نماز را در سفر به صورت

1. صحیح بخاری: ج 2، ص 36، باب یقصر اذا خرج من موضعه؛ صحیح مسلم: ج 2، ص 142، کتاب الصلاة، باب صلاة المسافر و قصرها؛ موطأ مالك: ج 1، ص 124؛ سنن ابن داود: ج 1، ص 187؛ کتاب الأم، شافعی: ج 1، ص 159؛ احکام القرآن: جصاص: ج 2، ص 316، باب صلاة السفر؛ سنن بیهقی: ج 3، ص 208، کتاب الصلاة، ابواب صلاة المسافر، باب 772، ح 5443؛ المحلی: ج 4، ص 265، صلاة المسافر؛ زاد المعاد: ج 2، ص 21؛ تفسیر قرطبی: ج 5، ص 352 و 358.

..... نماز مسافر

تمام به جای می‌آورد تا دلیل بر جواز اتمام باشد؛ چنان که در مورد موضوعات دیگر آن حضرت ' چنین می‌کردند. برای مثال مسلم در صحیح⁽¹⁾ خود، از بریده نقل کرده است: پیامبر اکرم ' برای هر نمازی وضو می‌گرفت، اما در روز فتح مکه چندین نماز را با یک وضو به جای آورد. عمر از او پرسید: کاری را انجام دادید که قبلاً چنین نمی‌کردید؟! فرمود: «عمداً صنعته یا عمر»؛ این کار را عمداً انجام دادم، ای عمر! شوکانی در شرح این حدیث می‌نویسد: یعنی این کار را برای بیان جواز این عمل انجام داده.⁽²⁾

مسأله در نظر صحابه و فقها

از ابن عباس نقل شده است: هر کس در سفر نمازش را چهار رکعتی بخواند، مثل کسی است که در حَضَر نمازش را دو رکعتی خوانده است.⁽³⁾

از سائب بن یزید کنندی نقل شده است:

در ابتدا نماز به صورت دو رکعت، دو رکعت مقرر شده بود، به در حضر دو رکعت اضافه شد و نماز در سفر به همان حالت سابق باقی ماند.⁽¹⁾

-
1. صحیح مسلم، به شرح نووی: ج 3، ص 177، باب جواز الصلوات کلها بوضوء واحد؛ السنن الکبری، نسائی: ج 1، ص 86؛ باب المسح علی الخفین؛ سنن ترمذی: ج 1، ص 41، باب ما جاء فی الوضوء لکل صلاة.
 2. نیل الاوطار: ج 1، ص 210، کتاب الطهارة، باب فضل الوضوء لکل صلاة، ح 2.
 3. مسند احمد: ج 1، ص 575، ح 3258؛ مسند ابن عباس؛ المحلی: ج 4، ص 270.

..... نماز مسافر

از ابی الکنود، عبدالله ازدی نقل شده است:
از ابن عمر درباره نماز در سفر سؤال کردم، گفت: دو رکعت است
که از آسمان نازل شده است. اگر می‌خواهید آن را رد کنید⁽²⁾
از حفص بن عمر نقل شده است:

أنس بن مالك ما را که چهل نفر از انصار بودیم، پیش عبدالملک
در شام برد تا برای ما مقرری در نظر بگیرند. هنگام بازگشت، وقتی
به منطقه‌ی فجّ الناقه رسیدیم، او نماز ظهر را امامت کرد و آن را دو
رکعتی خواند. سپس به داخل چادرش رفت. کسانی که به وی اقتدا
کرده بودند، برخاستند و دو رکعت دیگر خواندند. وقتی که از چنین
کاری اطلاع یافت، گفت: رویتان تباه باد! به خدا قسم که سنت بر
چهار رکعت جاری نگشته و جایز هم دانسته نشده است. گواهی می
دهم که از رسول خدا شنیدم که فرمود:

«إِنَّ قَوْمًا يَتَعَمَّقُونَ فِي الدِّينِ ثُمَّ يَمِرُّونَ كَمَا يَمِرُّ السَّهْمُ مِنَ الرَّمِيَةِ»⁽³⁾؛

همانا قومی در دین تعمق و تأمل فراوان می‌کنند، سپس همانند تیری که
از چله‌ی کمان جدا می‌شود، از دین جدا می‌شوند.

از عبدالله بن عمر نقل شده است:

-
1. مجمع الزوائد: ج 2، ص 155، وی می‌نویسد: طبرانی آن را در الکبیر روایت کرده و سند آن صحیح می‌باشد.
 2. مجمع الزوائد، حافظ هیثمی: ج 2، ص 145، وی می‌نویسد: طبرانی آن را در الصغیر آورده است.
 3. مسند احمد: ج 3، ص 633، ح 12204؛ مسند أنس بن مالك، المجمع، هیثمی: ج 2، ص 155.

..... نماز مسافر

نماز در سفر دو رکعتی است و هر کس با این سنت مخالفت بورزد، کافر است.⁽¹⁾ از ثمامة بن شراحیل نقل شده است:

پیش ابن عمر رفتم و پرسیدم: نماز مسافر چگونه است؟ پاسخ داد: دو رکعت، دو رکعت است، مگر نماز مغرب که سه رکعتی است. پرسیدم: اگر در ذی المجاز باشیم، چگونه است؟ پرسید: ذی المجاز کجا است؟ گفتم: جایی است که به مدت پانزده یا بیست شب در آنجا جمع می‌شویم و به خرید و فروش کالا می‌پردازیم. گفت: ای مرد! ما در سفر آذربایجان بودیم - و نمی‌دانم گفت که چهار یا دو ماه - و من دیدم که صحابه نمازهایشان را به صورت، دو رکعتی می‌خواندند. و خودم با همین چشم‌هایم رسول خدا ' را دیدم که نماز سفر را دو رکعتی می‌خواند. سپس این آیه را قرائت کرد: {لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ}؛ هر آینه رسول خدا ' برای شما الگوی حسنه‌ای است.⁽²⁾

از ابراهیم نقل شده است:

عمر بن خطاب نماز ظهر را در مکه به صورت دو رکعتی خواند. هنگامی که می‌خواست برود، گفت: ای اهل مکه، ما مسافر هستیم و هر کسی که از اهل مکه می‌باشد، نمازهایش را کامل بخواند.⁽³⁾

از عمر بن عبدالعزیز نقل شده است:

1. سنن بیهقی: ج 3، ص 201، کتاب الصلاة، باب 769، ح 4517؛ المحلی، ابن حزم: ج 4، ص 270؛ احکام القرآن: جصاص: ج 2، ص 318 و 319؛ مجمع الزوائد: ج 2، ص 155.

2. مسند احمد: ج 2، ص 330، ح 6388؛ مسند ابن عمر.

3. الآثار، قاضی ابویوسف: ص 30 و 50.

..... نماز مسافر

نماز در مسافرت، حتماً دو رکعتی است و غیر آن صحیح نمی‌باشد.⁽¹⁾
عمر بن خطاب و پسرش، ابن عباس، جابر، جبیر بن مطعم، حسن،
قاضی اسماعیل، حماد بن ابی سلیمان، عمر بن عبدالعزیز، قتاده و
کوفیان گفته‌اند که شکسته خواندن نماز در سفر واجب است.⁽²⁾
چنین اتفاق نظر بزرگی در میان صحابه، که با اتفاق نظر بسیاری
از فقها در عصر تابعین مورد تأکید قرار گرفته است، نمی‌تواند جز در
احکام ضروری به وقوع پیوسته باشد.
این همه حدیث واضح از رسول اکرم ' و اتفاق نظر صحابه و
تأیید بسیاری از فقهای تابعین، چگونه به کسی اجازه می‌دهد که
بگوید: قصر نماز در سفر جایز است نه واجب؟
اگر جایز بود که نماز در مسافرت به صورت چهار رکعتی خوانده
شود، رسول خدا ' حداقل برای یک مرتبه، نماز سفر را چهار رکعتی
می‌خواند. و این امر بر بزرگان صحابه مخفی نمی‌ماند. علاوه بر این
صحابه به شدت نسبت به کسانی که نماز سفر را تمام می‌خواندند،
اعتراض و انتقاد می‌کردند.

أدلة قائلان به جواز

کسانی که قائل به جواز قصر نماز در سفر شده‌اند، به دلایل زیر
استدلال کرده‌اند:

-
1. المحلی: ج 4، ص 271، صلاة المسافر.
 2. تفسیر قرطبی: ج 5، ص 351؛ تفسیر الخازن: ج 1، ص 418.

..... نماز مسافر

1. آیه‌ی تقصیر که می‌فرماید:

{فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلَاةِ}

بر شما گناهی نیست که نماز را شکسته بخوانید.

این قسمت از آیه، جواز را می‌رساند و کسی که به شدت به این قسمت از آیه برای اثبات جواز قصر یا اتمام در سفر استدلال کرده است، امام شافعی در کتاب الأم می‌باشد. ماوردی هم در الحاوی الکبیر⁽¹⁾ به همین اعتماد کرده و فخر رازی در تفسیر خود⁽²⁾ و ابن قدامه در المغنی⁽³⁾ و دیگران در کتاب‌های خود او را تأیید کرده‌اند. قبلاً گفته شد که اعتماد به این گونه استدلال‌ها صحیح نیست، زیرا قرآن کریم چنین تعبیری را در مورد واجب و مباح به کار برده است و با وجود چنین حالتی در آیه‌ی تقصیر، باید دید که آیا بر وجوب یا اباحه دلالت می‌کند؟

2. حدیث یعلی بن امیه که می‌گوید: به عمر بن خطاب گفتم:

چگونه است که قرآن می‌فرماید:

{فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلَاةِ إِنْ خِفْتُمْ أَنْ يَفْتِنَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا}

بر شما حرجی نیست که نماز را شکسته بخوانید، اگر از فتنه‌ی کافران بر خویش ترسیدید؟! وی پاسخ داد: من هم از این مطلب تعجب کردم و از رسول خدا ' درباره‌ی آن سؤال کردم، آن حضرت ' فرمود:

1. الحاوی الکبیر، علی بن محمد ماوردی: ج 2، ص 362، کتاب الصلاة، باب صلاة المسافر.

2. التفسیر الکبیر: ج 11، ص 18.

3. المغنی: ج 2، ص 108، کتاب الصلاة، باب صلاة المسافر، ادلة جواز الاتمام في السفر.

..... نماز مسافر

«صَدَقَةٌ مِنْ اللَّهِ بِهَا عَلَيْكُمْ فَاقْبَلُوا صَدَقَتَهُ»؛ هدیه و صدقه‌ای است که خداوند بر شما منت گذاشته و به شما بخشیده است، پس صدقه‌ی او را بپذیرید. به این بیان که قائلان به جواز، به همین حدیث استدلال کرده‌اند، به این اعتبار که گرفتن صدقه، واجب نیست!⁽¹⁾

این وجه از دلیل سابق ضعیف‌تر است، زیرا صدقه‌ای که گرفتن آن واجب نیست، صدقه‌ی مردم است که گاهی به خاطر عدم نیاز و یا برای حفظ عزت و آبرو و دفع ذلت و خواری گرفته نمی‌شود، اما هیچ ذلت و خواری در گرفتن صدقه‌ی خداوند نیست، بلکه عین عزت و سربلندی است. در این صورت قیاس کردن صدقه‌ی خدا به صدقه‌ی مردم، باطل است. علاوه بر این پیامبر اکرم ' در قسمتی از حدیث می‌فرماید: «فاقبلوا صدقته»؛ صدقه‌ی خدا را بپذیرید. می‌دانیم که امر دال بر وجوب است و اولی این است که به این آیه برای وجوب قصر استدلال شود نه برای جواز قصر یا اتمام، چنان که این حزم استدلال کرده است.⁽²⁾ از سوی دیگر، رد کردن صدقه‌ی خدای متعال، نوعی اسائه‌ی ادب محسوب می‌شود، چنان که امام صادق × به روایت از رسول خدا ' می‌فرماید:

«إِنَّ اللَّهَ تَصَدَّقَ عَلَىٰ مَرْضَىٰ أُمَّتِي وَ مَسَافِرِهَا بِالتَّقْصِيرِ وَ الْإِفْطَارِ، أَيْسَرٌ أَحَدَكُمْ إِذَا تَصَدَّقَ بِصَدَقَةٍ أَنْ تَرَدَّ عَلَيْهِ»⁽³⁾

1. المغنی، ابن قدامه ج 2، ص 108، کتاب الصلاة، باب صلاة المسافر، ادلة جواز الاتمام في السفر؛ التفسیر الکبیر، فخر رازی: ج 11، ص 19، مسأله ی پنجم.
2. المحلی: ج 4، ص 267، صلاة المسافر.
3. الوسائل: ج 5، ص 439، کتاب الصلاة، ابواب صلاة المسافر، باب 22، ح 7.

..... نماز مسافر

همانا خدای متعال بر مریضان و مسافران امتّ من، قصر نماز و افطار روزه را صدقه داده است و آیا یکی از شما خوشحال می‌شود، صدقه‌ای را که داده است، به او بازگردانند؟!

3. حدیث عایشه که می‌گوید:

همراه رسول خدا ' به عمره‌ی ماه رمضان رفتیم. آن حضرت ' افطار کرد و من روزه گرفتم. آن حضرت ' نماز را شکسته خواند و من کامل خواندم. سپس عرض کردم: پدر و مادرم به فدایت‌ای رسول خدا! شما افطار کردید، ولی من روزه گرفتم و شما نماز را شکسته خواندید و من آن را تمام خواندم؟ فرمود: أحسنت. ابن قدامه در المغنی می‌نویسد: «این را داود طیالسی در مسند خود روایت کرده است و صراحتاً حکم را بیان می‌کند».

اما کسی که مسند مذکور را مطالعه کند، این روایت را در آن نمی‌یابد، بلکه دارقطنی آن را در سنن خود، یک بار از أسود و بار دیگر از پسرش عبدالرحمن روایت کرده است.⁽¹⁾

ولی این روایت چون چهره و شخصیت عایشه را مخدوش می‌کند از این رو این قیّم می‌گوید: از شیخ الاسلام ابن تیمیة شنیدم که می‌گفت: این حدیث به دروغ به عایشه نسبت داده شده است، زیرا وی برخلاف رسول خدا ' و سایر صحابه، نماز نمی‌خوانده است و در

1. سنن دارقطنی: ج 2، ص 188، باب قبلة الصائم، ح 39 و 40، ج عالم الکتب.

..... نماز مسافر

حالی که شاهد آن بوده است که آنها، نماز را شکسته می‌خوانند، خودش بدون دلیل آن را تمام نمی‌خوانده است...»⁽¹⁾.

پس از آن ابن قیم، متوجه تقض دیگری شده است که در حدیث وجود دارد و آن تناقض با حدیث دیگری است که از عایشه روایت شده است که گفت:

«نماز در ابتدا به صورت دو رکعت، دو رکعت واجب شد، سپس به نماز در حضر دو رکعت اضافه شد و نماز در سفر بر همان حال سابق باقی ماند». این قیم گفته است: «چگونه ممکن است که از طرفی عایشه گفته باشد که نماز به صورت دو رکعتی واجب شد و سپس به نماز در حضر دو رکعت اضافه شد و نماز مسافر به همان حال سابق باقی ماند و در عین حال با رسول خدا ' و صحابه مخالفت کند و به نماز سفر دو رکعت اضافه کند؟!»

هنگامی که زهری این روایت را برای عروه از پدرش نقل می‌کرد، عروه سوال کرد: چرا او نماز را به صورت کامل خواند؟ جواب داد: او همانند عثمان تأویل کرد. در حالی که اگر پیامبر اکرم ' این کار را تأیید کرده باشد، وجهی برای تأویل وجود ندارد و در این صورت صحیح نیست که تمام خواندن وی بر تأویل حمل شود».⁽²⁾

و از جمله شواهدی که بر بطلان حدیث دلالت می‌کند، این است که سیره و تاریخ نویسان، انجام عمره را به وسیله پیامبر اکرم ' در ماه رمضان نفی می‌کنند! و می‌گویند که آن حضرت ' سه عمره در

1. زادالمعاد: ج 1، ص 161.

2. همان.

..... نماز مسافر

ماه ذی القعدة به جای آورد و یک عمره در ماه ذی الحجة همراه با مناسک حج به جای آورد که همان حجة الوداع بود. این مطلب را صاحب سیره‌ی حلبیه ذکر کرده و آن را با اخباری که از صحیح بخاری و مسلم نقل کرده، مورد تأیید قرار داده که یکی از این خبرها از عایشه نقل شده است، چنان که از ابن قیم هم نقل کرده: خبر عایشه درباره‌ی عمره‌ی ماه رمضان، دروغی است که به وی نسبت داده شده است.⁽¹⁾ از این توضیحات فهمیده می‌شود که سخنان ابن قدامه تا چه حد ضعیف است.

4. از عایشه روایت شده است:

رسول الله ' نماز را در سفر به صورت قصر و اتمام به جای می‌آورد.⁽²⁾

این حدیث را دارقطنی در سنن خود با سه اسناد نقل کرده است که طریق اول و سوم در نظرش ضعیف هستند و طریق دوم در نظرش صحیح است.⁽³⁾

این روایت هم مخالف عمل صحابه و معارض با سیره‌ی نبوی است که با ده‌ها دلیل ثابت شده است، از جمله‌ی این‌ها، احادیثی است که خود عایشه نقل کرده است و هنگامی که امر، دایر بین این

1. السیرة الحلبیة: ج 3، ص 277، حجة الوداع، باب ذکر عمره (صلی الله علیه وآله).

2. الحاوی الکبیر: ج 2، ص 364؛ المغنی: ج 2، ص 109، باب صلاة المسافر، ادلة الامام فی السفر.

3. سنن دارقطنی: ج 2، ص 189، باب القبلة للصائم، احادیث 43، 44 و 45.

..... نماز مسافر

باشد که یک حدیث را کنار بگذاریم یا دهها حدیث را، هیچ راهی باقی نمی‌ماند مگر این که به دهها حدیث عمل کنیم و آن یک حدیث معارض را کنار بگذاریم.

بالا تر آن که بعضی از بزرگان جمهور، تصریح کرده‌اند که این روایت صحیح نیست.

ابن قیم، بعد از نقل این حدیث می‌نویسد:

«این حدیث صحیح نیست و از شیخ الاسلام ابن تیمیه شنیدم که می‌گفت: این دروغی است که به رسول خدا ' نسبت شده و روایت شده است: «کان یقصر و تتم» که یکی با یای مذکر غایب و دیگر با تای مؤنث غایب است. همچنین روایت شده است: «یفطر و تصوم»: یعنی پیامبر ' افطار می‌کرد و عایشه روزه می‌گرفت. اینها باطل است و هیچ گاه ام المؤمنین با رسول خدا ' و تمام صحابه مخالفت نمی‌کرد و بر خلاف ایشان نماز را به صورت تمام نمی‌خواند.

چگونه چنین چیزی ممکن است در حالی که به سند صحیح از عایشه روایت شده است: «خدای متعال نماز را در ابتدا به صورت دو رکعتی تشریح فرمود و پس از آن که رسول خدا ' به مدینه هجرت کرد، به نماز در حضر دو رکعت اضافه شد و نماز در سفر به همان حال سابق باقی ماند».

با این حال چگونه ممکن است که او بر خلاف رسول خدا ' و مسلمانانی که همراه آن حضرت ' بودند، نماز را به صورت تمام بخواند؟! به نظر من عایشه بعد از رحلت پیامبر اکرم ' نماز را در سفر به صورت تمام خوانده است. ابن عباس و عده‌ای گفته‌اند: وی

..... نماز مسافر

تأویل می‌کرده است، چنان که عثمان تأویل می‌کرد. در حالی که پیامبر اکرم ' در سفر همیشه به صورت شکسته نماز می‌خواند؟ در حالی که بعضی از راویان به غلط دو حدیث را با هم ترکیب کرده‌اند و به جای:

((فكان رسول الله ' يقصر وتتم هي))، آورده‌اند: ((كان يقصر ويتم))؛ یعنی رسول خدا ' نماز را گاهی به صورت قصر و گاهی تمام می‌خواند⁽¹⁾.

شوکانی، استنکار امام احمد را برای این حدیث نقل کرده و صحت آن را بعید دانسته است، به این اعتبار که عایشه نماز را به صورت تمام می‌خوانده است.⁽²⁾

5. اجماع صحابه: ابن قدامه گفته است:

((از انس روایت شده است که ما اصحاب پیامبر رسول خدا ' مسافرت می‌کردیم. بعضی از ما نماز را تمام و بعضی شکسته می‌خواندیم و بعضی افطار می‌کردیم و بعضی روزه می‌گرفتیم و هیچ کس بر دیگری ایراد نمی‌گرفت، زیرا اجماع صحابه بر همین بود، به این دلیل که در میان آنها کسانی بودند که نماز را در سفر به صورت تمام می‌خواندند و کسی متعرض آنها نمی‌شد⁽³⁾))

1. زادالمعاد: ج 1، ص 158.

2. نیل الاوطار: ج 3، ص 203، ابواب صلاة المسافر، باب اختیار و جواز الاتمام، قصر الصلاة في السفر، ج دارالکتب العلمية.

3. المغنی: ج 2، ص 109، صلاة المسافر، ادلة الاتمام في السفر.

..... نماز مسافر

معلوم نشده است که این سفر، در زمان حیات رسول الله ' بوده است یا بعد از رحلت ایشان.

به این استدلال، این ایراد وارد است که عمل صحابه و اجماع ایشان، اگر در زمان رسول خدا ' بوده است، حجیت ندارد، زیرا در زمان حضور پیامبر ' احتیاجی به اجماع و عمل صحابه نیست و مگر اینکه پیامبر از عمل آنها مطلع بوده و سکوت می کرده که در این صورت سکوت آن حضرت ' حجت است، نه عمل صحابه، و در این جا دلیلی نیست که آن حضرت ' از عمل صحابه آگاه شده است. و اگر اجماع بعد از وفات ایشان بوده است، قبلاً گفته شد که مشهور بین صحابه، قصر نماز در سفر بوده است. و هنگامی که عثمان نماز را در سفر به صورت تمام به جای آورد، صحابه متعرض وی شدند و او عذرهایی آورد تا کار خود را توجیه کند و همین عذر و بهانه‌ها دلیلی بر این است که اتمام در میان صحابه، امرشاذ و نادری بوده است.

علاوه بر این که در خبری که ابن قدامه آن را نقل کرده، زیاده‌ای وجود دارد! مسلم همین خبر را در صحیح خود، بدون عبارت: (بیتم بعضنا و يقصر بعضنا)⁽¹⁾ آورده است و احتمال دارد که این قسمت به وسیله قائلین به جواز، به حدیث اضافه شده است.

اینها برخی از ادله‌ی قائلین به جواز اتمام یا قصر در سفر بود که ضعف آنها روشن شد و ثابت گردید که نمی‌توان بدانها اعتماد کرد.

1. صحیح مسلم: ج 2، ص 235.

بررسی مسأله در فقه اهل بیت ×

به خاطر ضعف ادله‌ی قائلین به جواز و قوت ادله‌ی قائلین به وجوب قصر و متعین بودن قصر در سنت نبوی و عمل صحابه و عدم وجود اختلاف در زمان خلیفه‌ی اول و دوم و در نیمی از زمان خلافت خلیفه‌ی سوم، مدرسه‌ی اهل بیت ×، قول به وجوب قصر را اختیار کرده است و ائمه‌ی اهل بیت × بر وجوب آن تصریح نموده‌اند. در این مورد خبرهای روشن و واضحی را از زراره و محمد بن مسلم از امام صادق × نقل کردیم. علاوه بر این خبرهای بسیار دیگری وجود دارد که به مسأله تصریح می‌کنند، چنان که از امام صادق × روایت شده است:

«الصلاة في السفر ركعتان ليس قبلهما و لا بعدهما شيء الا المغرب ثلاثاً»⁽¹⁾

نماز در سفر، دو رکعت است و قبل و بعد از آن چیز دیگری نیست، مگر نماز مغرب که سه رکعتی است.

از امام صادق سؤال شد:

تکلیف کسی که نماز را در سفر به صورت تمام خوانده است، چیست؟ فرمود: «اعاده کند»⁽²⁾.

این مسأله در فقه امامیه به وضوح منعکس شده است. شیخ طوسی می‌نویسد: «شکسته خواندن نماز در سفر واجب است... و قول به

1. تهذیب: ج 2، ص 13؛ استبصار: ج 1، ص 220.

2. تهذیب: ج 12، ص 14.

..... نماز مسافر

این که قصر در سفر واجب است، مذهب علی × و عمر می باشد...»⁽¹⁾

مرحوم طبرسی در مجمع البیان می نویسد: «فقهای اسلام در مسأله قصر نماز در سفر با هم اختلاف پیدا کرده اند. شافعی قائل به جواز شده است و جبائی همین را اختیار کرده و ابوحنیفه گفت است: قصر در سفر واجب است و همین مذهب اهل بیت × است»⁽²⁾.

علامه حلی می نویسد: «قصر در سفر به اجماع تمام علمای ما واجب است و چنین نیست که جایز باشد و اگر کسی عمداً نماز را در سفر، تمام بخواند، نمازش باطل است. و علی × و عمر و حماد بن ابی سلیمان و ثوری و اصحاب رأی قائل به همین هستند»⁽³⁾.

مرحوم صاحب جواهر می نویسد:

«شکسته خواندن نمازهای چهار رکعتی در سفر، به اتفاق همه ی علما واجب است، بلکه بر آن اجماع شده است و بلکه از ضرورت شمرده شده است و نصوص روایی به صراحت این مسأله را بیان می کنند»⁽⁴⁾.

1. خلاف: ج 1، ص 569.

2. مجمع البیان: ج 3، ص 209.

3. تذکرة الفقهاء: ج 4، ص 355.

4. جواهر: ج 14، ص 329.

..... نماز مسافر

پس این مسأله مورد اتفاق نظر مذهب اهل بیت × و صحابه‌ی رسول خدا ' قبل از خلافت عثمان بن عفان می‌باشد و قول به جواز اتمام در سفر در زمان خلافت عثمان و به وسیله او ظاهر شده است.

عثمان بن عفان، بدعت گذار اتمام در سفر

شواهد تاریخی قطعی به وضوح دلالت دارند بر این که خلیفه‌ی سوم این بدعت را پایه گذاری کرد و قبل از او، کسی قائل به این نبود. او برای کار خویش، دلیلی از کتاب و سنت نمی‌آورد، بلکه دلایلی از پیش خودش ارائه می‌کند!

طبری در تاریخ خود و جاهای دیگر می‌نویسد:

«در سال 29 هـ عثمان بن عفان حج به جای آورد و در منی چادر زد. این اولین چادری بود که عثمان در منی بر پا کرد و نماز را در منی و عرفه به صورت کامل خواند».

واقدی با اسناد از ابن عباس نقل کرده است: اولین چیزی که باعث شد تا مردم علیه عثمان حرف بزنند، این بود که وی در ابتدا نماز را در منی دو رکعتی می‌خواند تا این که در سال ششم از خلافتش، آن را چهار رکعتی خواند!

عده‌ی زیادی از صحابه به او ایراد گرفتند و پیش وی آمدند تا او را از این کار باز دارند و حتی علی × پیش وی آمد و فرمود:

«وَاللَّهِ مَا حَدَّثَ امْرُؤٌ وَلَا قَدِمَ عَهْدٌ وَلَا قَدِمَ عَهْدٌ نَبِيِّكَ ' يُصَلِّي رَكَعَتَيْنِ»

..... نماز مسافر

به خدا قسم که هیچ امری حادث نشده است و هیچ عهدی، کهنه نشده است و هر آینه پیامبر تو ' را دیدم که نماز را در سفر دو رکعت می خواند.

از عبدالملک بن عمرو بن ابی سفیان ثقفی، از عمویش روایت شده است: عثمان در منی امامت کرد و نماز را چهار رکعت خواند. شخصی پیش عبدالرحمن بن عوف رفت و پرسید: آیا نمی توانی با برادرت صحبت کنی که نماز را چهار رکعتی خوانده است. عبدالرحمن نماز را همراه عده ای دو رکعتی خواند و سپس پیش عثمان رفت و به وی گفت: آیا در همین مکان با رسول الله ' نماز را دو رکعتی نخواندی؟ پاسخ داد: چرا. پرسید: آیا همراه ابوبکر نماز را دو رکعتی نخواندی؟ پاسخ داد: چرا. پرسید: آیا با عمر، نماز را دو رکعتی نخواندی؟ پاسخ داد: چرا. پرسید: آیا در این مدت چند سال از خلافت خود، نماز سفر را دو رکعتی نخواندی؟ پاسخ داد: چرا. اما ای ابو محمد، خوب گوش بده. من مطلع شده ام که بعضی از حجاج یمن و مردم جاهل، در سال گذشته گفته اند: نماز برای مقیم هم دو رکعتی است، مگر نمی بینید که خلیفه آن را دو رکعتی می خواند؟ برای همین در مکه عیالی اختیار کردم و از ترس این که مردم به اشتباه بیفتند، تصمیم گرفتم که نماز را چهار رکعتی بخوانم. علاوه بر این که در مکه همسر و اهل و خانواده ای اختیار کرده ام، در طائف نیز اموالی دارم که گاهی برای سرکشی به آنجا می روم و چند روزی در آنجا می مانم.

عبدالرحمن بن عوف گفت: این ها، عذر و بهانه ای برای چهار رکعتی خواندن نماز در سفر نمی شود. اما این که می گویی در مکه، اهل و عیال اختیار کرده ای، در واقع همسر تو در مدینه است و هر

..... نماز مسافر

گاه بخواهی به سوی او می‌روی و همسر تو در هر جایی که تو اقامت کنی، ساکن می‌شود.

و اما این که می‌گویی در طائف اموالی داری، باید بدانی که تا طائف سه شبانه روز، راه است و تو از اهل طائف نیستی.

و اما این که می‌گویی، عده‌ای از اهل یمن برمی‌گردند و می‌گویند که خلیفه‌ی شما عثمان، در حالی که مقیم بوده، نماز را دو رکعتی خوانده است، دلیل موجهی نیست، زیرا رسول خدا ' که وحی بر او نازل می‌شد و در آن زمان تعداد مسلمانان کمتر بودند و پس از وی ابوبکر و عمر نیز همین کار را کردند و همیشه نماز سفر را دو رکعتی می‌خواندند تا از دنیا رفتند. عثمان گفت: این چیزی است که به نظر من رسیده است!

عبدالرحمن از پیش عثمان خارج شد و ابن مسعود را دید. ابن مسعود پرسید: ای ابومحمد، آیا روش خود را تغییر می‌دهد؟ پاسخ داد: نه. پرسید: پس چه کنم؟ پاسخ داد: به آنچه که خودت می‌دانی عمل کن. ابن مسعود گفت: اختلاف باعث ایجاد شر و آشوب می‌شود. به من خبر داده شده است که او نمازها را چهار رکعتی می‌خواند.

عبدالرحمن گفت: من نیز مطلع شده بودم که او چهار رکعتی می‌خواند، اما من با اصحابم دو رکعتی خواندم - ولی همانطور که گفتی، این کار باعث شر و نزاع می‌گردد، پس همراه با او نماز را چهار رکعتی می‌خوانیم.⁽¹⁾

1. تاریخ طبری: ج 3، ص 322، حوادث سال 29 هجری؛ الکامل، ابن اثیر: ج 3، ص 103؛ البدایه و النهایه، ابن کثیر: ج 7، ص 173، سال 29 هجری؛ تاریخ ابن خلدون: ج 2، ص 386.

..... نماز مسافر

مسلم و بخاری و دیگران با اسناد از عبدالله بن عمر روایت کرده‌اند: رسول خدا ' در منی برای ما امامت کرد و نماز را دو رکعتی به جای آورد. بعد از او، ابوبکر و عمر و حتی عثمان در ابتدای خلافتش چنین کردند تا این عثمان، بعدها، نماز را چهار رکعتی خواند. ابن عمر، هنگامی که به امام اقتدا می‌کرد، نماز را چهار رکعتی می‌خواند، ولی اگر خودش به تنهایی نماز می‌خواند، نماز سفر را دو رکعتی به جای می‌آورد⁽¹⁾

ابن حزم گفته است:

هر گاه که ابن عمر در منی به کسی اقتدا می‌کرد و نمازش را چهار رکعتی می‌خواند، پس از آن به منزل می‌رفت و نمازش را به صورت دو رکعتی اعاده می‌کرد.⁽²⁾

مالک در موطأ، از عروة نقل کرده است:

رسول خدا ' نمازهای چهار رکعتی را در منی، دو رکعت می‌خواند و ابوبکر و عمر هم آن را دو رکعتی می‌خواندند و حتی عثمان در ابتدای حکومتش آن را دو رکعتی می‌خواند، ولی بعدها آن را چهار رکعت می‌خواند.⁽³⁾

1. صحیح مسلم: ج 2، ص 145، کتاب الصلاة، قصر الصلاة في مني؛ مسند احمد: ج 2، ص 319، ح 6319؛ مسند ابن عمر، سنن بیهقی، ج 3، ص 180، کتاب الصلاة، باب 751، باب الامام المسافر، ح 5327.

2. المحلی: ج 4، ص 270، صلاة المسافر.

3. الموطأ، ص 259، کتاب الحج، باب 66، باب الصلاة بمنی، ح 917.

..... نماز مسافر

نسائی در سنن خود از انس بن مالک نقل کرده است:
همراه رسول خدا ' و ابوبکر و عمر و عثمان در ابتدای خلافتش
در منی نماز را به صورت دو رکعتی خواندم.⁽¹⁾
و با اسناد خود، از عبدالرحمن بن یزید نقل کرده است:
عثمان در منی نماز مسافر را چهار رکعتی خواند. این خبر به
گوش ابن عمر رسید. وی گفت: به درستی که با رسول خدا ' نماز
سفر را دو رکعتی خوانده‌ایم.

این حدیث را امام احمد حنبل در مسند خود نقل کرده و حدیث
انس را نیز در مسند خود به این صورت نقل کرده است:
رسول خدا ' نماز را در منی به صورت دو رکعتی به جای
می‌آورد. ابوبکر و عمر نیز چنین می‌کردند. عثمان هم تا چهار سال آن
را به همین صورت می‌خواند، اما بعداً آن را چهار رکعتی می‌خواند.⁽²⁾
مسلم و بخاری و دیگران با اسناد از عبدالرحمن بن یزید نقل
کرده‌اند: عثمان بن عفان نماز را در منی به صورت چهار رکعتی
امامت کرد. این مطلب را به عبدالله بن مسعود اطلاع دادند. وی آیه‌ی
استرجاع را خواند و سپس گفت: همراه رسول خدا ' در منی نماز را
دو رکعتی خوانده‌ام و همراه ابوبکر و عمر نیز به صورت دو رکعتی

1. نسائی، ج 1، ص 586، کتاب قصر الصلاة في السفر، باب 3، الصلاة بمنى، ح 1905.

2. مسند احمد بن حنبل: ج 1، ص 625، ح 3582.

..... نماز مسافر

خوانده‌ام و ای کاش که از این چهار رکعت، دو رکعت آن به درگاه خدا پذیرفته شود و من از آن بهره منده شوم.⁽¹⁾

ابو داود و دیگران از عبدالرحمن بن یزید روایت کرده‌اند:

عثمان نماز مسافر را در منی به صورت چهار رکعتی خواند. عبدالله گفت: همراه رسول خدا ' و ابوبکر و عمر و عثمان در ابتدای خلافتش، نماز را به صورت دو رکعتی خواندم، اما عثمان بعدها آن را به صورت چهار رکعت می‌خواند و من دوست داشتم که از این چهار رکعت، دو رکعتش پذیرفته شود.

اعمش نقل می‌کند: معاویه بن قره از شیوخ خود روایت کرده است: عبدالله، نماز سفر را چهار رکعتی خواند. به او گفته شد: تو به عثمان ایراد می‌گرفتی و حال خودت آن را چهار رکعتی می‌خوانی؟ گفت: اختلاف، باعث شر می‌شود⁽²⁾

ابن حزم در المحلی، از طریق سفیان بن عیینه، از جعفر بن محمد، از پدرش نقل کرده است:

عثمان در منی مریض شد. پیش علی × آمدند و گفتند: بیایید و

1. صحیح بخاری: ج 2، ص 35، کتاب الصلاة، ابواب التقصیر؛ صحیح مسلم: ج 2، ص 146، کتاب الصلاة، باب قصر الصلاة في مني؛ مسند احمد: ج 1، ص 700. ح 4024؛ مسند ابن مسعود.

2. سنن ابی داود: ج 2، ص 199، کتاب المناسک، باب الصلاة بمنی، ح 1960؛ الآثار، قاضی ابویوسف، ص 30؛ کتاب الأم، شافعی: ج 1، ص 214، باب تطوع المسافر.

..... نماز مسافر

نماز جماعت را امامت کنید. فرمود: اگر بیایم، همانند رسول خدا ' نماز می‌خوانم، یعنی دو رکعت. گفتند: نه، اگر بیایی باید مثل امیرالمؤمنین - یعنی عثمان - نماز را چهار رکعتی بخوانی! فرمود: پس نمی‌آیم.⁽¹⁾

طبرانی و احمد با اسناد صحیح از طریق عباد بن عبدالله بن زبیر نقل کرده‌اند:

هنگامی که معاویه به حج آمد، همراه او وارد مکه شدیم. او نماز ظهر را امامت کرد و آن را دو رکعتی خواند. سپس به سوی دارالندوة رفت. این در حالی بود که عثمان وقتی وارد مکه می‌شد، نماز ظهر و عصر و عشاء را چهار رکعتی می‌خواند و پس از آن که به منی و عرفات می‌رفت، آن را دو رکعتی به جای می‌آورد و پس از فراغت از مناسک حج و وقوف در منی، آن را چهار رکعتی می‌خواند تا از مکه خارج شود. برای همین، بلافاصله بعد از نماز ظهر، مروان بن حکم و عمرو بن عثمان پیش معاویه رفتند و گفتند: هیچ کسی، این گونه به پسر عمویت عیب و ایراد نگرفت! پرسید: مگر چه شده است؟ گفتند: مگر نمی‌دانی که او نماز را در مکه چهار رکعتی می‌خواند؟

گفت: وای بر شما! مگر کار درست، همانی نیست که من انجام داده‌ام؟! همانا با رسول الله ' و ابوبکر و عمر نماز را به صورت دو رکعتی خوانده‌ام. گفتند: درست می‌گویی، اما پسر عمویت آن را به صورت چهار رکعتی می‌خواند و مخالفت تو با روش او، عیب و

1. المحلی: ج 4، ص 270، صلاة المسافر.

..... نماز مسافر

ایرادگیری نسبت به او است! پس از آن وقتی که معاویه برای نماز عصر خارج شد، آن را به صورت چهار رکعتی خواند!⁽¹⁾

بیهقی از عبدالرحمن بن یزید نقل کرده است:

همراه عبدالله بن مسعود بودیم. او وقتی وارد مسجد منی شد، از نمازگزاران پرسید: امیرالمؤمنین چند رکعت خواند؟ گفتند: چهار رکعت. پس او هم چهار رکعت خواند: به او گفتیم: مگر برای ما روایت نمی‌کنی که رسول خدا ﷺ و ابوبکر، نماز را به صورت دو رکعتی می‌خواندند؟ گفت: بله، من آن را الان هم روایت می‌کنم، اما از آن جا که عثمان امام و حاکم است، با او مخالفت نمی‌کنم، زیرا اختلاف باعث شر است.⁽²⁾

امام احمد حنبل در مسند خود از عبدالله بن عمر نقل کرده است: همراه رسول خدا ﷺ به مسافرت رفتیم. آن حضرت ' نماز را به صورت دو رکعتی به جای می‌آورد. همچنین ابوبکر، عمر و عثمان در ابتدای خلافتش به مدت شش سال نماز مسافرت را دو رکعتی می‌خواندند، اما عثمان بعدها آن را چهار رکعت می‌خواند.⁽³⁾

بیهقی در السنن الکبری با اسناد از ابی نضره آورده است: مردی از عمران بن حصین در باره‌ی نماز رسول خدا ﷺ ' در سفر

1. مجمع الزوائد، هبشی: ج 2، ص 157، بابُ فیمن أتمَّ الصلاة فی السفر.

2. السنن الکبری، بیهقی: ج 3، ص 205، کتاب الصلاة، باب 771، باب ترک القصر فی السفر، ح 5433.

3. مسند احمد: ج 2، ص 137، مسند عبدالله بن عمر، ح 5021.

..... نماز مسافر

سؤال کرد. وی گفت: به مجلس ما بیا. سپس در مجلس خود گفت: این مرد، از من درباره‌ی چگونگی نماز رسول خدا ' در سفر سؤال کرده است. پس آن را از من بشنوید. رسول خدا ' به هیچ سفری نرفت، مگر آن که نماز را به صورت دو رکعتی می‌خواند تا به وطن برگردد. و می‌فرمود: ای اهل مکه، برخیزید و دو رکعت دیگر بخوانید، زیرا ما مسافر هستیم و باید نماز را دو رکعتی بخوانیم.

و هنگامی که به غزوه‌ی طائف و حنین رفت، نماز را دو رکعتی می‌خواند. پس از حنین به جعرانه آمد و از آن جا برای عمره محرم شد و همراه ابوبکر به عمره رفتیم او نماز را در سفر دو رکعت می‌خواند. و همراه عمر بن خطاب به سفر رفتیم و او نماز را دو رکعت می‌خواند. همراه عثمان نیز به مسافرت رفتیم. او در ابتدای حکومتش، نماز را دو رکعت می‌خواند، اما وقتی به منی آمد، آن را چهار رکعت خواند!⁽¹⁾

با این همه شواهد، آیا جای آن دارد که فقیهی بنشیند و با تأمل و دقت در منابع، در صدد این باشد که اثبات کند، آیا قصر نماز در سفر، واجب است یا جایز؟!

توضیح داده شد که اصل این اختلاف و تردید، از کتاب و سنت نشأت نگرفته است تا فقیه در دلالت آیات و روایات تأمل کند تا ببیند کدام احتمال درست است، بلکه سیره‌ی رسول خدا ' و تمام مسلمانان و به خصوص صحابه و فقها تا اواسط حکومت عثمان بر قصر بوده است

1. السنن الکبری: ج 3، ص 219، باب 778، باب المسافر، ح 5484.

..... نماز مسافر

و خود را موظف بدان می دانسته اند.

و عمل عثمان در اواسط حکومتش باعث شک و تردید و شروع بحث در این موضوع شده است. از این رو منطق حکم می کند که این بحث در دایره ی فقه و اجتهاد مورد بررسی قرار نگیرد، زیرا هیچ گونه اجتهادی در مقابل نص وجود ندارد و هیچ فقاهتی در مقابل سیره ی قطعیه ی رسول خدا ' انجام نمی گیرد؛ بلکه اولی این است که فقها این عمل عثمان را انکار کنند و با تأسی به احتجاج صحابه علیه عثمان، این بحث را از دایره فقه خارج سازند.

تلاش برای توجیه عمل عثمان

عذرهای متعددی برای توجیه عمل عثمان و عایشه که پس از او چنین کرده، ذکر گردیده است که نووی در شرح خود بر صحیح مسلم آنها را آورده است:

«علما در تأویل کارهای این دو با هم اختلاف پیدا کرده اند. مطلب صحیحی که محققان بر آن اتفاق نظر دارند، این است که آنها قصر و اتمام را جایز می دانسته اند و عمل به هر کدام را کافی دانسته و اتمام را انتخاب کرده اند. و گفته شده است: از آن جا که عثمان، امیرالمؤمنین و عایشه ام المؤمنین بوده اند، پس گویی که در منازل خود بوده اند و سفر و حضر برای آنها یکی بوده است! اما محققان آن را نادرست دانسته و گفته اند: پیامبر اکرم ' و ابوبکر و عمر در این مورد نسبت به این دو اولی بوده اند، ولی نماز را در سفر به صورت

..... نماز مسافر

شکسته خوانداند. و گفته شده است: چون عثمان در مکه اهل و عیال اختیار کرده بود. این را هم باطل دانسته‌اند و گفته‌اند: پیامبر اکرم ' با همسرانش به مکه آمد، ولی نماز را شکسته می‌خواند. گفته شده است: عثمان این کار را کرد تا کسانی که تازه اسلام آورده بودند، گمان نکنند که نماز دو رکعت است.

این را هم باطل دانسته و گفته‌اند: این احتمال در زمان پیامبر اکرم ' هم وجود داشته است و حتی احکام نماز در زمان عثمان، بیشتر از زمان رسول خدا ' معروف و منتشر شده بود. گفته شده است: از آنجا که عثمان قصد داشت تا پس از اعمال حج در مکه اقامت کند، نمازش را چهار رکعتی خوانده است. این را هم باطل دانسته و گفته‌اند: اقامت بیش از سه روز در مکه برای مهاجر حرام بوده است. گفته شده است: عثمان، صاحب زمینی در منی بوده است. این را هم باطل دانسته و گفته‌اند: داشتن زمین باعث اتمام و اقامت نمی‌شود⁽¹⁾.

این‌ها، خلاصه‌ای از توجیهاتی بود که عثمان برای کار خودش نقل کرده بود یا برایش تراشیده بودند. روشن است که اقدام بزرگان اهل سنت برای توجیه و تأویل عمل خلیفه‌ی سوم، دلیل بر آن است که قصر، وظیفه‌ی طبیعی و اصلی مسافر بوده است، به گونه‌ای که اتمام نماز در مسافرت، احتیاج به تأویل و تصحیح به وجه شرعی و مقبول داشته است. و اگر مسافر، اجازه داشت که قصر یا اتمام را به جای آورده و یا محّیر بین آن دو بود، این همه سعی و تلاش برای توجیه عمل خلیفه‌ی سوم معنا نداشت.

1. السنن الکبری: ج 3، ص 219، باب 778، باب المسافر، ح 5484.

..... نماز مسافر

و این سخن نووی معنا نداشت که می‌گوید:

«مطلب صحیحی که محققان بر آن اتفاق نظر دارند، این است که آنها قصر و اتمام را جایز می‌دانسته‌اند و اتمام را انتخاب کرده‌اند.»
زیرا در این صورت، کلام این محققان، بدون مستند باقی می‌ماند، زیرا پس از آن که روشن شد، سیره‌ی رسول خدا ' و صحابه بر قصر در سفر جاری شده است، از کجا برای این دو، جواز هر دو صورت ثابت شده است تا این که یکی را انتخاب کنند؟! »

وظیفه‌ی فقه و فقها، استنباط احکام شرعی از کتاب و سنت است. و هنگامی که شواهد قطعی تاریخی به ما می‌گویند که سیره‌ی رسول خدا ' بر قصر در سفر بوده است و صحابه و تمام مسلمانان در زمان خلیفه‌ی اول و دوم بر همین سیره بوده‌اند و بعضی از صحابه به عثمان اعتراض کرده‌اند و تمام عذر و توجیهاات وی را باطل دانسته‌اند، همین‌ها به ما می‌فهماند که مسأله، خارج از دایره‌ی فقه می‌باشد و حکم قطعی آن واضح و روشن گردیده است. در این صورت، چه معنا دارد که بنا به قول نووی، عده‌ای از محققان بیابند و بخواهند تا بدعت عثمان را توجیه کنند؟ این یک مسأله‌ی شخصی است، در حالی که وظیفه‌ی فقیه، استنباط احکام شرعی است، نه دفاع از اشخاص.

البته گاهی از امر شاذی که مخالف اصول می‌باشد، دفاع می‌شود و هدف مدافعان این است که شاذ بودن را از مسأله دفع کنند و آن را به نحوی به اصولی ارجاع دهند که پایه و اساس عمل مکلفین و استنباط فقها باشد، اما چیزی که آنها به دفاع از آن برخاسته‌اند، غیر از این می‌باشد.

..... نماز مسافر

آنها به دفاع از عمل خلیفه سوم برخاسته‌اند، آن هم نه به این منظور که عمل وی را توجیه کنند، بلکه به این منظور که عمل وی را پایه و اساس فقه در مسأله‌ی حکم نماز مسافر قرار دهند! سپس به ادله و وجوه متشابهی، همانند ادله‌ی پنج گانه‌ای که مورد مناقشه قرار گرفتند، تمسک جست‌اند تا برای این مسأله، مذهب فقهی درست کنند! به این ترتیب، عمل عثمان که نوعی بدعت و مخالفت آشکار با سیره‌ی پیامبر ' و صحابه بود، به یک مذهب فقهی تبدیل شد که برای آن، وجوه و استدلال‌های مختلف ارائه می‌شد. و این انحرافی واضح و روشن از طریق فقه و اجتهاد و استنباط شرعی است.

این مطلب، نقد اصلی و اساسی به کسانی است که در صدد توجیه عمل خلیفه‌ی سوم هستند. اما نقد تفصیلی برای هر کدام از توجیحات، در جواب‌های عبدالرحمن به عثمان نقل شد و نووی هم به ردّ این توجیحات اشاره کرده است و برای خود یک تأویل باقی گذاشته بود که متعرض آن شدیم. و کسی که به دنبال مطالعه و بررسی بیشتر این مطلب باشد، باید به کتاب الغدیر مراجعه کند. در این کتاب، علامه‌ی امینی، تمام توجیحات، عذرها و تأویلات را جمع آوری کرده و به صورت مستند و موثق به پاسخ‌گویی پرداخته است.⁽¹⁾

چکیده ی بحث

بر طبق دستور قرآن کریم و سیره ی نبوی که در منابع اهل سنت نقل گردیده است، نمازهای چهار رکعتی در مسافرت، دو رکعتی می‌شوند. قول به تخییر بین اتمام و قصر از بدعت‌های خلیفه سوم است و دلایلی که برای توجیه عمل وی آورده شده است، بی پایه و اساس و غیر قابل تصدیق است. حتی بعضی از صحابه متعرض وی شده و عمل وی را انکار کرده‌اند و او از جواب دادن و توجیه عمل خود عاجز مانده و در نهایت گفته است: «این رأی و نظر من است.» همین بهترین دلیل بر اعتراف وی به مخالفت با کتاب و سنت و ایجاد امری، که از مصادیق بدعت است، می‌باشد.

فهرست

7	حرف اول
9	مجمع جهانی اهل بیت [^]
11	نماز در مسافرت
12	نماز مسافر در قرآن
12	1. اثبات کنیم که حکم این مسأله برای هر سفری عمومیت دارد
15	2. اثبات مشروعیت شکسته خواندن نماز در سفر
19	نماز مسافر در پرتو سنت پیامبر '.....
25	مسأله در نظر صحابه و فقها
28	أدله‌ی قائلان به جواز
37	بررسی مسأله در فقه اهل بیت ×
39	عثمان بن عفان، بدعت گذار اتمام در سفر
48	تلاش برای توجیه عمل عثمان
53	چکیده‌ی بحث
55	فهرست